

- האירועים שהובילו להתקפת הטילים של חמאס על ירושלים החלו להתגלגל בשבוע שהיה מועד לפורענות בכלל העולם המוסלמי, והתמזגו בו חמישה תאריכים ואירועים שכל אחד מהם הוא גורם המזמן מתיחות פני עצמו, ויחד הם יצרו מה שהאמריקאים מכנים "סערה מושלמת" (perfect storm):
- א. אבו מאזן, בשבוע שקדם לשבוע קריטי זה (ב-30 לאפריל), ביטל את הבחירות הפלסטיניות שאמורות היו להתקיים במאי וביוני (לפרלמנט ולנשיאות). החמא"ס שקיווה להצליח מאד בבחירות אלה, עד כדי מימוש חלומו להחליף את אבו מאזן כיו"ר נבחר של הרשות הפלסטינית עם רוב ברור בפרלמנט הפלסטיני, הפך למתוסכל וממורמר. ביטול הבחירות חיסל במחי יד את תקוותו של החמא"ס, תקווה שהתבססה על יחסי הכוחות שהיו צפויים בהצבעה לאור המצב הקשה של אבו מאזן וסיעתו (או נכון יותר, סיעותיו). תסכול זה שאינו קשור לאירועי ירושלים הפך לגורם מאיץ ואולי הגורם הקובע להתנהגות הארגון בעזה בעקבות המתיחות בירושלים.
- ב. בירושלים עלו אדי דלק כתוצאה מסכסוכי קרקעות המסעירים את העיר כבר זמן רב, בעקבות תביעות של יהודים לפנות משפחות פלסטיניות מבתיהן, בהם הן מתגוררות עוד מלפני מלחמת ששת הימים, בטענה שאלה אדמות שנרכשו על ידי יהודים לפני מלחמת השחרור (1948). בית המשפט העליון היה אמור לפרסם את החלטתו ביחס להוצאה מבתיהן של כמה משפחות בשיח ג'רח ביום חמישי ה-13 במאי. המדובר בסכסוך בעלות שיש כמוהו בכל מקום בעולם והוא יוכרע כנהוג במדינת חוק בבית המשפט.
- ג. איש לא שם ליבו לכך שיום חמישי בשבוע זה הוא יום סיום הרמדאן ותחילתו של החג המוסלמי החשוב "עיד אל פיטר". שבוע סיום הרמדאן הוא תקופה רגישה בכל העולם המוסלמי ובכל שנה מביא איתו התנהגות אלימה הנובעת מרגישות דתית, בישראל מתחככת רגישות זאת עם ישראל בנקודות נפיצות ובעיקר בהר הבית. כך כל שנה בגלל התפילות מרובות מתפללים יש בשבוע זה (הכולל את ליל אל קאדר) אירועים קשים ביו"ש בכלל ובירושלים בפרט.
- ד. בתחילתו של אותו שבוע (יום שני ה-10 במאי) חל "יום ירושלים" הנחוג לפי התאריך העברי של שחרור ירושלים במלחמת ששת הימים. הוא יצא השנה בתחילתו של השבוע האחרון של הרמדאן, מקרה ייחודי שיכול לחזור על עצמו פעם בתריסר שנים. ביום זה חוגגים לא מעטים במצעד דגלים ססגוני העובר בשני צידי העיר והמזכיר בתופים ובמחולות לפלסטינים ולרחוב הערבי בכלל את כישלונם ב-1967 ואת האחיזה של ישראל בירושלים השלימה, כולל החלק המזרחי שם מתבצעות חלק מהחגיגות.
- ה. כדי להשלים את תמונת לוח השנה המשוגע, נחוג ביום השבת בסיומו של אותו שבוע "יום הנכבה" (בעברית "יום האסון" או בהשאלה מעברית "יום השואה"). זהו הוא יום האבל הפלסטיני על תוצאות המלחמה ב-1948, כי ב-15 במאי פקע מנדט הבריטי ובאה לעולם מדינת ישראל על פי התאריך הלוועזי.
- המשטרה בכמה החלטות מעוררות סימן שאלה, בעיקר ביחס להגבלות באזור שער שכם ובניסיון למנוע הגעת מתפללים מקרב ערביי ישראל להר הבית, כנראה תרמה למתיחות שנוצלה על ידי גורמים מקומיים ואולי לובתה על ידי זרים.
- החמא"ס, שעבר כמה חודשים קודם לכן בחירות לא פשוטות בהן ניצח על חודו של קול יחייא סינואר - הנחשב כמי שמוכן להסדרים תמורת רווחתה וביניינה של עזה, ראה כאמור בעיניים כלות כיצד אבו מאזן מבטל את הבחירות בהן הוא קיווה להשתלט על הרשות ועל יהודה ושומרון. במצב שנוצר החליטו ראשי הארגון להוכיח לחברה הפלסטינית ואולי לעולם הערבי כולו כי הם הקובעים את סדר היום הפלסטיני והציגו אולטימטום לממשלת ישראל, לפיו הארגון יגיב בירי אם לא תשנה ישראל את התנהגותה בירושלים.

החמא"ס ניסה להפוך את עצמו ל"מגינה של ירושלים" - מעזה, ולשנות את מעמדו במערכת הפלסטינית ואולי אף בעולם המוסלמי.

כמצופה האולטימטום נענה בשלילה.

חמא"ס כדי לעמוד במילתו שבר את כל ההסכמות שנוצרו לאורך הזמן בעקבות המבצעים השונים וירה טילים לעבר ירושלים, מה שהביא לפתיחת מבצע "שומר החומות".

התוצאה הייתה שישראל עמדה למול שלושה אזורי חיכוך:

א. ירושלים - שם התפרעויות המקומיים היו רבות וגדולות מבעבר.

ב. בעזה - שם התפתח מבצע שבו חמא"ס יורה לעבר מדינת ישראל אלפי רקטות טילים (כ 4400)

ופצצות מרגמה וישראל הורסת את תשתית הארגון ופוגעת במפקדיו ואגב כך הורסת גם מבנים אזרחיים ששימשו את הארגון או עמדו בסמוך למתקניו.

ג. בתוך ישראל- ערביי ישראל שברו את מסגרות החיים בצוותא לרוחב כל המדינה בפרעות בהם נהרגו בלינץ' יהודים, נשרפו בתי כנסת, נהרסו דירות של יהודים והושמד רכוש יהודי רב. בתגובה, בכמה אירועים בודדים אך מסוכנים ביותר לחברה בישראל, בוצע לינץ' בערבים ישראלים על ידי קבוצות קיצוניות בחברה היהודית.

הניסיונות להבעיר את הגדה ולייצר צעדות המוניות או לגרור את ישראל לעימות על ידי ירי של קטיושות בודדות מלבנון ושליחת מל"ט (כנראה איראני) מכיוון ירדן לא צלחו. יהודה ושומרון נותרו די בשקט ובגבולות לא נוצר עימות של ממש.

לעומת זאת, הצליחו כאמור האירועים בירושלים ובעזה לגרור את ערביי ישראל לנקוט באלימות נגד שכניהם היהודים, אם כי אין זה ברור עדיין עד כמה הייתה כאן מעורבות של החמא"ס, אין ספק שלירי מעזה ולתגובת ישראל הייתה השפעה על פרוץ האירועים.

לאחר הפסקת ההאש בעזה ובתום הפרעות וההפגנות בתוך מדינת ישראל - מערכת היחסים בין המדינה לבין הערבים החיים בתוכה כאזרחים זקוקה לעיון מחדש. סביר שאזרחי ישראל היהודים לא במהרה ישובו למערכת היחסים הרגילה עם המיעוט הערבי, שנראה היה שהוא הולך ומשתלב לאיטו גם אם תוך חריקות אך בנחישות בחיי הכלכלה הישראלית. כך למשל מערכת הבריאות מלאה בבעלי מקצוע רפואיים מקרב ערביי ישראל (כ 25 אחוז מהרופאים ו 30 אחוז מהאחיות והאחים), יו"ר הבנק הוותיק ואחד משני הגדולים בישראל הוא ערבי ובמרכזי הקניות הגדולים רבות מהמוכרות הן ערביות שמופיעות לעבודה בלבוש מסורתי ואין איש המלין על כך. גם בתחום הפוליטי יש נכונות למעורבות ערבית רחבה יותר והפרעות החלו בזמן שהמערכת הפוליטית הישראלית גלתה נכונות חסרת תקדים לשילוב מפלגה ערבית בממשלה, גם אם היה הדבר מחוסר ברירה.

אומנם החברה הערבית בישראל נפגעה קשה בזמן משבר הקורונה, בין השאר משום שמרובה שם העבודה ללא דיווח לשלטונות המס ולכן גם הסיוע שקיבלו עובדים אלה מן המדינה היה מוגבל, אך בסופו של דבר כנראה שישראל משלמת באירועים אלה גם את מחיר כישלונה במיגור הפשע והאלימות בחברה הערבית. אלימות שחלקה הגדול מבוצע ומשחק לידי משפחות פשע שהשתלטו על הרחוב הערבי וחלקו פרי מסורת לפיה נושאים מסוימים, כמו ריב בין חמולות או התנהגות מינית לא ראויה במשפחה, נפתרים בדם, קרי בחיסול כנקמה או כאקט של השבת הכבוד (בזה אין הם שונים מהחברות הערביות האחרות במזרח התיכון, שכמעט כולן אלימות בדרך זאת או אחרת).

אין זה מצדיק את כישלונה של המשטרה לחסל את משפחות הפשע כגורם משפיע על הרחוב הערבי והיא וודאי חייבת לאסוף את הנשק הרב שהצטבר בבתי האזרחים הערבים כמעין תחביב שמקנה כבוד ויקר לבעליו. אבל ניתן לומר בצער שחלק מהכישלון להתגבר על משפחות וכנופיות הפשע נובע מחוסר שיתוף הפעולה של החברה הערבית עם המשטרה והתגייסות המנהיגים הפוליטיים שלה להגנה על כל אלימות נגד יהודים ומוסדות המדינה. טענותיהם נגד המשטרה על שאינה עושה מספיק נכונות, אך טענות המשטרה שהם, המנהיגים, חלק מהבעיה כי אינם רוצים להיות חלק מהפתרון נכונות עוד יותר.

נראה שהגישה הנכונה לבעיה מצריכה שילוב של השקעות כדי לשפר את תנאי החיים של ערביי ישראל עם חיזוק משמעותי של המשטרה לצורך הטיפול המשטרתי באוכלוסייה הערבית בישראל. אין ספק שהמהלך יביא להגברת החיכוך עם האוכלוסייה הערבית על כל הבעיות שמהלך כזה ייצור, אך אין להתעמק מכך כדי לאפשר למשטרה לאסוף את הנשק הרב שהצטבר ביישובים הערבים ולחסל את משפחות וכנופיות הפשע המאיימות על חיי התושבים, וכפי שהסתבר גם היהודים. עם כל זאת כדאי להימנע מהטעות הרווחת אצל רבים כאילו שיפור רמת החיים וחיסול הפשע בקרב ערביי ישראל יביא לכך שהם יקבלו בברכה את קיומה של מדינת הלאום של העם היהודי בתוכה הם חיים. נכון להיות צנוע בציפיות, הישגים שכאלה אולי יקלו עליהם לחיות בקרבה - ללא אלימות פנימית ובדו-קיום שטחי עם הסביבה היהודית המקיפה אותם, אך לאור האירועים האחרונים קשה לראות הישג עמוק או רחב יותר בשנים הקרובות בכל הקשור לקבלתה של המדינה היהודית כעובדה שרירה וקיימת. האתגר שנוצר ליחסי ערבים ויהודים בישראל קשה מורכב וכנראה יהיה איתנו עוד זמן רב. התפרעותם של ערביי ישראל הייתה ההפתעה הגדולה של המבצע - שבו נכשל החמא"ס בכול נסיונותיו להפתיח את ישראל. מסתבר שהצרוף של רגשות לאומיים גואים, רגישות דתית בגלל ירושלים וחוסר יכולת להתמודד עם קבוצות פורקות עול בחברה הערבית בישראל - הוא צרוף שהביא ויביא לאירועים קשים בין יהודים לערבים. צריך להכיר בעובדה כי גם רבים מהערבים אזרחי ישראל מרגישים תחושת אי נחת גדולה עקב עצם קיומה של מדינה ריבונית ליהודים. מדינה המעניקה להם חיים טובים יותר מאשר כל מדינה ערבית אחרת, אבל היא לא שלהם וקשה להם להזדהות איתה.

אם האתגר שהעמידו ערביי ישראל די ברור, אם כי פתרונו מורכב כאמור, הרי תוצאות המבצע בעזה יותר מורכבות וקשה לקבוע לאן יוליכו, כי הן תקבענה על ידי מעשים בעתיד, של ישראל ושל חמא"ס.

התוצאות של המבצע לא ברורות בין השאר כי מדובר בשני מבצעים שכל אחד מהם כיוון לרמה אחרת, התנהלו כאן במקביל מעין שתי מלחמות מבחינת הגיונם של שני הצדדים: חמא"ס - ניהל מבצע שכולו ברמה האסטרטגית/מדינית. תכליתו שינוי מעמד החמאס על ידי ניצול הרגישות בירושלים והפיכת הארגון על ידי ירי חסר הבחנה לישראל ל"מגן ירושלים". היה זה קרב על התודעה בלא שום קשר להישגים בשדה הקרב. מבצע שתכליתו יחסי ציבור באמצעות הרג אזרחים ישראלים ופלסטינים (חייבים להפנים שהחמא"ס מרוויח מהרג אזרחים פלסטינים לא פחות ממה שהוא מרוויח מהרג אזרחים בישראל, ואולי אף יותר). ישראל - ניהלה מבצע שתכליתו אופרטיבית עם תקווה אסטרטגית. המשימה הייתה להחליש מאד את כושרו הצבאי של החמא"ס ואת יכולתו לחדש כושרים אלה לאחר המבצע, בתקווה שהמכה תהיה חזקה דיה עד לכדי הרתעתו של הארגון מלפעול בעתיד כנגד ישראל. מבצע שתכליתו פיזית ומדידה: הריסת יכולות ותשתיות וחיסול מפקדים ומחבלים של החמא"ס.

מאחר והצדדים ראו מול עיניהם שתי מלחמות שונות אין להתפלא ששני הצדדים טוענים לניצחון, ואין סתירה בין תחושותיהם והאמירות שלהם. בעקבות המבצע החמא"ס אומנם נתפס אצל הפלסטינים ובעולם הערבי כמי שהקריב לא מעט כדי להגן על ירושלים. וישראל נתפסת כמי שנכשלה כי אין לה שום הישג בתחום יחסי הציבור (P.R), שהרי ראשי החמא"ס מהלכים חופשי ברחובות עזה וטילים רבים מאד נורו לעבר ישראל עד הרגע האחרון של המבצע.

ישראל מסכמת בצדק את המבצע בשביעות רצון, כי צה"ל הצליח לסכל את כל ניסיונות התקיפה של החמא"ס מלבד ירי הטילים - שרובם הגדול (למעלה מ-90 אחוז) יורטו על ידי כיפת ברזל, לכן הנזק בישראל מועט מאד. לעומת זאת, פגעה ישראל קשות בתשתית החמא"ס ויכולתו לייצר בעתיד טילים ורקטות, הרגה לא מעט מאנשיו כולל מפקדים חשובים בדרג הבינוני ולתושבי עזה ברור שהחמא"ס אולי יכול לטעון שהוא מגן ירושלים אבל אין ביכולתו להגן על עזה.

נוכח המצב המוזר הזה שבו שני הצדדים חשים כמנצחים ומרגישים לכאורה ובאופן פומבי בנוח עם תוצאות המבצע, חייבת ישראל לפעול כדי להחזיר לעצמה את הילת המדינה הבלתי מנוצחת, תפיסה המשפיעה מאד על מעמדה במרחב. ישראל איבדה משהו ממעמדה זה נוכח תוצאותיו הגלויות של המבצע. אלא שבמזרח התיכון ראוי על בסיס הנסיון המצטבר להבדיל בין התוצאות המוצהרות לבין התוצאות הסמויות שאולי תסתברנה בעתיד. במקרה זה למשל הבנה של ראשי החמא"ס שהם לא יכולים להרשות לעצמם לשלם מחיר דומה בעתיד מבחינת הפגיעה בארגון ויכולותיו. זה הלקח המרכזי שאפשר ללמוד מהמבצע בלבנון ב-2006, עת הצהיר נצראללה בפומבי על "ניצחון אלוהי" של חזבאללה, אך הסביר לבסוף שלו היה יודע כיצד יגמר המבצע - לא היה מתחיל אותו. לישראל יתרון מבחינה זאת שחמא"ס לא יכול לשנות את התוצאות הפיזיות ו המוחשיות של צה"ל, ולעומת זאת מדינת ישראל יכולה (ולדעתי אף צריכה), לשנות את התחושות אצל הפלסטינים ובעולם הערבי.

ישראל לא צריכה להמתין להתפכחות פומבית של ראשי החמא"ס, שאולי כלל לא תגיעה. עליה להבהיר במעשים את מידת ניצחונה בשתי המשואות (המדינית והצבאית):

א. להבהיר כי החמא"ס לא הצליח לשנות מאומה בסטטוס קוו בירושלים. לשם כך יש לחזור לשגרה בהר הבית כולל ביקורי יהודים (שכבר החלו) ונוכחות משטרתית ואף הפעלת כוח בהר הבית אל מול כול השתלחות פלסטינית. בה בעת יש להתכונן למהלכים קשים בעקבות פסקי דין שאולי יצריכו פינוי תושבים פלסטינים הן משיח ג'רח והן מסילואן. לשם כך יש לתגבר מאד את כוחות המשטרה - שאסור כי יתגרו בתושבים באופן שאינו תורם לשקט, אבל יהיו מוכנים להגיב עם הרבה כוח לכל הפרת סדר. הניסיון מלמד שכוחות גדולים המוצבים מראש מקטינים מאד את הסיכון שיוצר מצב קשה שיצריך ירי חי ותגבר המתוחות בשל כך. את הצלחתו האסטרטגית לכאורה של חמא"ס יכולה ישראל לבטל על ידי סידרת פעולות די פשוטות בירושלים (בידיעה שהן יכולות להוביל להידרדרות מקומית ואולי אף מעבר לכך, כפי שאיימו סינואר ונצראללה בפומבי). חשוב שיהיה ברור לאחר זמן קצר כי החמא"ס לא השיג שום הישג בירושלים, שאם לא כן יגבר תאבוננו. ב. להקפיד על מימוש ההרתעה בעזה עצמה על ידי תגובה נמרצת לכל פעילות חמא"ס שעד כה התקבלה בהרמת כתף או בירי לא משמעותי של צה"ל. אין לאפשר לחמא"ס לטרטר את תושבי עוטף עזה עם בלונים והפגנות חוצות גדר, ואם החמא"ס יעשה זאת צריך לפגוע באופן משמעותי במרכיבים השייכים לתשתית הארגון בלב עזה ובמנהיגי הארגון. צריך לצאת מההשתעבדות לעקרון "התגובה הפרופורציונית", בידיעה ששבירת הנוהג הזה, המשחק לידי החמא"ס, תענה באש הארגון למשך זמן ואולי אף ירי לטווחים רחוקים יותר אפילו עד אשדוד ובאר שבע. על ישראל להבהיר בתגובותיה שהיא מוכנה לשאת במחיר מעין זה כדי להשיג הרתעה של ממש, הרתעה שתבטא בכך שישרור שקט מוחלט סביב עזה. חשוב להדגיש: ההרתעה שישראל צריכה להשיג מחייבת לקיחת סיכונים (עד כדי חידוש המבצע) כדי להבהיר לחמא"ס את נחישותה של ישראל לקבוע כללים חדשים בין הארגון לישראל.

בתהליך ההסדרה, אם יתקדם בסיועה של מצרים, על ישראל להבהיר כי לא תאפשר את התחמשות החמא"ס, שאם לא כן תפגוש ישראל אויב חזק הרבה יותר בעוד כמה שנים במבצע הבא. במהלך כזה, ארוך טווח, על ישראל להשיב הביתה את גופות החיילים ואת שני האזרחים שעברו לעזה ומוחזקים ככל הנראה על ידי החמא"ס. דרישות אלה תסבכנה את המשא ומתן שכנראה אף יתארך בשל כך, אך יש להתעקש עליהן כדי שהישג ההומניטרי החשוב לחמא"ס, שיבוא לידי ביטוי בפתיחתה של עזה לצורך בנייתה יהיה שווה ערך להישג ההומניטרי הנדרש בישראל. אם ידרוש החמא"ס את שחרור למעלה מאלף המחבלים מהארגון העצורים בישראל תהיה ישראל חייבת לחשב יתרונות וחסרונות ואולי להימנע מהסדרה ארוכת טווח בשל כך. חשוב לזכור, תהליך הסדרה שכזה לא יפתור שום בעיה בסיסית בתוך עזה, שתישאר צפופה (2 מיליון תושבים בשטח קטן מ-400 קמ"ר) ותושביה ישלטו על ידי ארגון טרור שימשיך לבנות את כוחו כדי לפגוע בעתיד בישראל, במקום לדאוג לבני עמו החיים בתנאים לא פשוטים. הרווח היחיד מההסדר הוא הגדלת פער הזמנים עד למבצע הבא, שיתחיל בעת שהחמא"ס ירגיש חזק מספיק להתמודד עם ישראל או כאשר הארגון יהיה זקוק להוכיח את חשיבותו. השקט מעזה

אומנם יאפשר למדינת ישראל להתמקד בהכנות לאתגר האמיתי: הצרוף של גרעין באיראן ונשק מדויק בכמויות ההולכות וגדלות בידי חזבאללה ואיראן, אבל עזה תשאר פצע שידמם יום אחד באופן חריף יותר מאשר במבצע שהסתיים עתה.

שאלה קשה תעמוד לפתחם של מקבלי ההחלטות אם יסתבר לאחר זמן במהלך הפסקת האש או ההסדרה שיש בידי ישראל אפשרות לחסל את בכירי החמא"ס או הג'יהד האיסלאמי, או אם יתגלו מתקנים לייצור טילים ורקטות הפועלים בעזה. השאלה שתהיה היא האם ליזום את שבירתה של הפסקת האש לצורך חיסול מפקדי הארגונים הללו או לצורך מניעת התחמשותם מחדש. נראה שזה יהיה האתגר הגדול, כי החלטה חיובית תביא בסבירות לגבוהה לסבב אש ארוך עם קשיים הנוגעים ללגיטימציה הבינלאומית, ולעומת זאת החלטה שלילית, שתאפשר את המשך ייצור הרקטות והטילים, תעמיד כאמור את ישראל במצב קשה באירוע הלחימה הבא. שאלה זאת של "מתקפה מונעת" - הייתה ותהיה מסוג ההחלטות היותר קשות למנהיגות הישראלית בגלל הצדדים השליליים שיש הן בהימנעות והן במימוש ההזדמנות.